

РОЗДІЛ 2

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

УДК 330.101

К.В. Антоненко, О.І. Котлярова

ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНИХ КОМПАНІЙ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

В статті досліджено інноваційний клімат України на сучасному етапі та визначено фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовищ на його формування. Розкрито вплив інновацій на параметри конкурентоспроможності національних компаній на світовому ринку.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, конкурентні переваги.

В статье исследован инновационный климат Украины на современном этапе и определены факторы влияния внешней и внутренней среды на его формирование. Раскрыто влияние инноваций на параметры конкурентоспособности национальных компаний на мировом рынке.

Ключевые слова: инновации, конкурентоспособность, конкурентные преимущества.

In the article explores innovative climate in Ukraine at present and the factors of the external and internal environment. Solved the impact of innovation on the parameters of competitiveness of domestic companies in the global market.

Keywords: innovation, competitiveness, competitive advantage.

Постановка проблеми. На сьогодні ключовим фактором економічного зростання та підвищення рівня життя населення країни виступає не її забезпеченість природними ресурсами, а наявність конкурентоспроможних наукомістких секторів промисловості, що знижує потенційний ризик виникнення зовнішньополітичної залежності держави по мірі вичерпання її ресурсів. В епоху становлення “нової економіки” наукомісткий сектор економічної діяльності знаходиться в епіцентрі конкурентної боротьби між фірмами, регіонами, державами. За даних умов модифікації глобального середовища конкурентної боротьби на ринку високотехнологічної продукції

досягнення високого конкурентного статусу суб'єктами міжнародної економічної діяльності можливе лише за умов створення та ефективного функціонування національних інноваційних систем.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розвитку високотехнологічного сектора України та впровадження інституційних змін, спрямованих на оволодіння технологічних ніш на світовому високотехнологічному ринку.

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності високотехнологічних підприємств та просування вітчизняної високоінтелектуальної продукції на зовнішні ринки.

Виклад основного матеріалу. Розвиток високотехнологічного сектора економіки стає визначальним чинником економічного зростання, адже перехід економіки на виробництво високотехнологічної продукції супроводжується кардинальним зниженням рівня матеріалоємності і енергоємності виробництва, зростанням продуктивності праці і підвищенням конкурентоспроможності економіки країни.

Географія поставок вітчизняних високотехнологічних підприємств охоплює понад 120 країн. Більше ніж половина продукції експортується в країни СНД та Балтії близько 30% продукції – в країни Африки Азії та Близького Сходу.

Серед підприємств авіакосмічної галузі України, які виробляють та експортують високотехнологічну продукцію, лідирують АНТК ім. О.К. Антонова (м. Київ), КБ “Південне” ім. М.К. Янгеля (м. Дніпропетровськ), ВАТ “Мотор Січ” (м. Запоріжжя), ВАТ “Хартрон” (м. Харків), ВАТ “Сумське машинобудівне НВО ім. М.В. Фрунзе”, ДП “Укрспецекспорт” (м. Київ) із дочірніми підприємствами, ЗАТ “Запорізька регіональна зовнішньоекономічна асоціація” тощо.

З 2009 до 2012 р. експорт високих технологій зменшився на 15,9%. За підсумками 2012 р. експорт високотехнологічних товарів становив 1284,75 млн дол., або 2,61% загального українського експорту товарів, тоді як у 2003 та

2008 рр. цей показник дорівнював відповідно 4,29 та 4,04%. Лідерами серед високотехнологічних товарів за останні три роки є авіакосмічна продукція (33%), електроніка (18%), а також неелектрична техніка (17%). Проте наведені показники не виокремлюють транзиту та реекспорту товарів, що викривляє фактичну динаміку суто експорту високотехнологічної продукції.

ВАТ “Мотор Січ” – єдине в Україні та одне з небагатьох у світі підприємств, яке має завершений цикл виробництва авіаційних двигунів. Коефіцієнт високотехнологічності підприємства дорівнює 0,8, що свідчить про високу частку авіатехніки в продукції, яка виготовляється підприємством. Частка експорту в загальному обсязі виробництва продукції щороку збільшується та в 2012 р. становила 88,3%. Більше ніж 70% від загального доходу від реалізації промислової продукції у 2008-2011 рр. отримано від експорту в Росію та експорту в країни Азії (Індія, Китай, Корея та ін.).

Аналіз експортної діяльності довів, що ВАТ “Хартрон” позиціонується, зокрема, на розробці та постачанні систем управління ракетними комплексами й космічними об’єктами. Загальний обсяг реалізованої продукції в 2012 р. зріс на 27,7% порівняно з 2010 р. і становив 102,3 млн. грн. Значну частку власної продукції ВАТ “Хартрон” експортує до Росії (71,1%).

Торговельні фірми також здійснюють експорт високотехнологічної продукції регіональних підприємств. ЗАТ “Запорізька регіональна зовнішньоекономічна асоціація” переважно експортує високотехнологічну продукцію в далеке зарубіжжя (95%). Щорічне зростання обсягів експорту підприємства дорівнює 20-25%. Домінуючою статтею експорту ДП “Укрспецекспорт” є постачання, модернізація та ремонт авіаційної та спецтехніки. За минулий рік зростання обсягів експорту держпосередника становило майже 20%, що свідчить про сталу конкурентоспроможність експортерів (рис. 1).

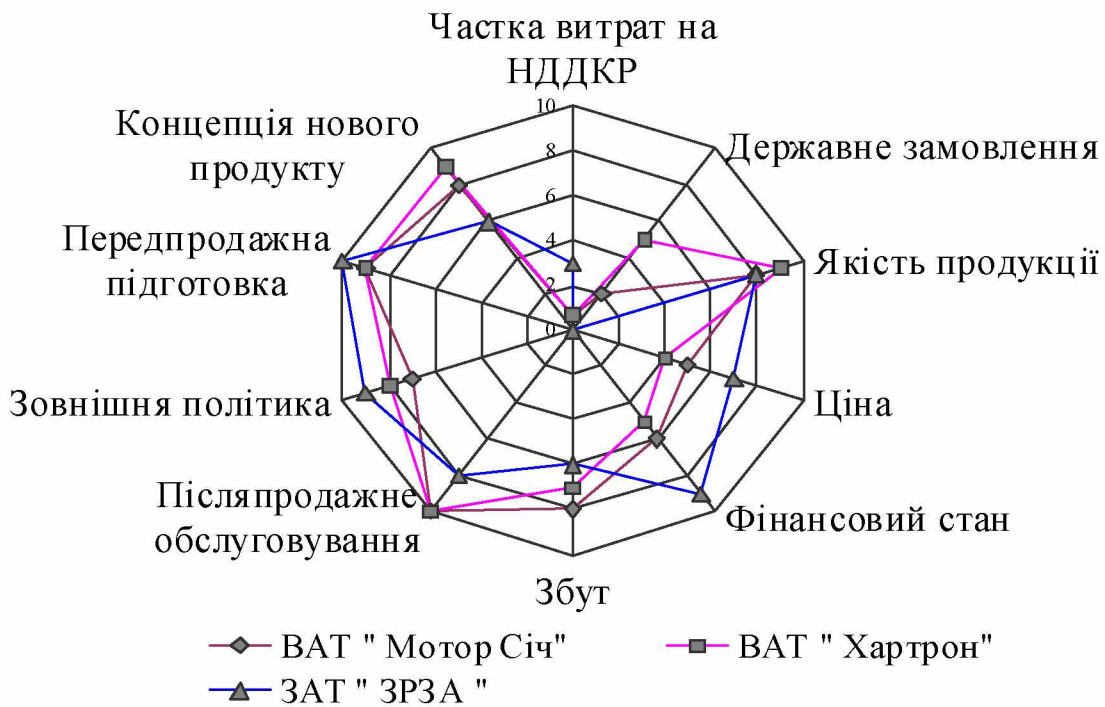

Рис. 1. Конкурентоспроможність підприємств

Комплексне оцінювання ефективності експортної політики високотехнологічного підприємства у взаємозв'язку з урахуванням сукупного впливу всіх наявних конкурентних факторів дають змогу розробити заходи щодо підвищення експортної активності шляхом зростання конкурентоспроможності продукції на стратегічних сегментах світового ринку [1].

Посилення конкурентного навантаження на ринках високотехнологічної продукції шляхом введення односторонніх санкцій окремими державами проти компаній з Росії, України, Білорусі, Іспанії, Індії, Китаю та інших набуло системних перешкод до завоювання прибуткових ринків. Це характерно для недобросовісної конкуренції на світовому ринку високотехнологічної продукції, оскільки співробітництво вітчизняних підприємств з усіма країнами здійснюється виключно відповідно до міжнародних угод. По суті, така ситуація є торговельною війною, метою якої є заборона виходу на світовий ринок українських технологій. Сформовано переплетення конкурентоспроможності бізнесу з глобальною конкурентоспроможністю країн.

Високотехнологічна продукція реалізується як шляхом прямих експортних поставок, так і через тендери. Дослідження участі вітчизняних високотех-нологічних підприємств у зарубіжних тендерах показало, що при проведенні зарубіжних тендерів на високотехнологічну продукцію ймовірність виграшу збільшується в тих випадках, коли експортер має власне представництво за кордоном (ВАТ “Мотор Січ”, ВАТ “Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” та ін.) або бере участь через місцеві агентські фірми. Кожне підприємство повинно аналізувати тендерні пропозиції, які перемогли, і власні помилки для того, щоб за допомогою отриманої інформації вдосконалити свої навички з розробки проєктів та пропозицій. Якщо вирішальний вплив справили інноваційний підхід, структура робочої програми, ідеї щодо управління проєктом, конкурентні ціни або якість – ці елементи потрібно розвинути і в наступних тендерних пропозиціях. У тих випадках, якщо структура пропозиції нечітка, досвід команди неадекватний, рівень цін надто високий, технічні можливості переоцінені, необхідно врахувати та не допускати подібних помилок у ході наступної участі в тендері.

Для ринків збуту високотехнологічної продукції в недостатньо платоспроможних країнах характерне посилене конкурентне навантаження, яке супроводжується ще й ризиком неодержання платежів за експортовану продукцію; для розвинених ринків – конкурентне навантаження максимальне.

Таким чином, експортоорієнтованість вітчизняних високотехнологічних підприємств пояснюється незначною часткою внутрішнього попиту та вузькою спеціалізацією, що змушує підприємства шукати споживачів на зовнішніх галузевих ринках. Необхідні ефективна державна підтримка та вкладення в модернізацію та розвиток, у розробку та виробництво конкурентоспроможної продукції, фінансове забезпечення та доступні кредитні ресурси.

За результатами оцінки рівня експортної активності вітчизняних експортерів високотехнологічної продукції виявлено, що найбільшу активність в експортній діяльності виявляють зовнішньоторговельні об'єднання, зокрема ДП “Укрспецекспорт” та ЗАТ запорізька регіональна зовнішньоекономічна асоціація”

(0,95), які застосовують сучасний маркетинг, беруть активну участь у престижних виставках, зарубіжних тендерах, мають фахівців, які добре знають іноземні мови та національні особливості зарубіжних партнерів. Високу експортну активність (0,88) виявляє і ВАТ “Мотор Січ”, яке має постійні представництва за кордоном, багатий досвід і професійні кадри. АНТК ім. О.К. Антонова, КБ “Південне” ім. М.К. Янгеля та ВАТ “Хартрон” зберігають перспективні експортні позиції завдяки унікальності власної продукції, а також значній перевазі цінової складової порівняно із зарубіжної продукцією.

За 2008-2010 рр. коефіцієнт ефективності експорту ЗАТ “ЗРЗА” за участю партнерських компаній перевищував одиницю, що свідчить про високу ефективність експортної діяльності підприємства. Експортні ціни у 2011 р. збільшились у середньому на 19% порівняно з попереднім роком. Індекс фізичного обсягу становить 0,92. Експортна виручка у 2011 р. збільшилась на 9%. Це пояснюється, перш за все, підвищенням експортних цін. Проте недоотримання експортної виручки через зміну кількісної структури експорту становить 15%.

Підприємства авіаційної галузі на 90% інтегровані з авіабудівними підприємствами Російської Федерації в межах діючої системи виробничої кооперації. Найбільш небезпечним для українських авіаційних підприємств може виявитись відмова російських партнерів від імпорту та експорту техніки й комплектуючих, які входять до виробничого циклу української та російської високотехнологічної продукції. Подальша інтеграція потребує вдосконалення міжнародно-правової бази з питань науково-технічної кооперації та інноваційної діяльності.

Стратегія розвитку експортної діяльності високотехнологічних підприємств має бути спрямована на збільшення обсягів реалізації продукції, розширення ринків збуту продукції, активізацію співробітництва з країнами зі швидкозростаючими ринками (Росії, Південної та Північної Америки, Південно-Східної Азії, Африки, Індії, Китаю), отримання максимального

прибутку, модернізацію та впровадження у виробництво нових перспективних виробів, забезпечення виробництва висококваліфікованим персоналом.

Концепція враховує стан і прогнози розвитку економіки України, галузевих ринків високотехнологічної продукції, а також об'єктивні потреби оновлення змісту та форм відносин “підприємство – держава – внутрішні конкуренти – зовнішні конкуренти”.

Оскільки сучасний бізнес досить динамічний, дуже складно налагодити процеси так, щоб усі загрози безпеці бізнесу були вчасно проаналізовані та свідомо прийняті або відхилені. Необхідним є створення особливої ризик-культури на підприємстві та карти загроз безпеці бізнесу. Для цього компанії необхідна формальна корпоративна процедура оцінки ризиків, в якій будуть прописані сукупності параметрів визначення ризиків кожної бізнес-одиниці. Проблеми, які посилює світова криза: асиметричні загрози, інтенсивність конкуренції, прискорений характер технологічних змін, вичерпання джерел екстенсивного експортно-сировинного зростання – вимагають, щоб підприємства розглядали ці чинники як можливості розвитку та втілення в життя високотехнологічних проектів.

Машинобудівна галузь має забезпечити зростання випуску конкурентоспроможної продукції та подальше нарощування експортного потенціалу галузевих підприємств. Частка промислових підприємств, які здійснюють технологічні інновації, до 2020 р. має зрости до 40-50% (2013 р. – 11,2%), а високотехнологічної продукції в обсязі експорту – до 15-25% (2013 р. – 2,61%). Загальний обсяг продажів ВАТ “Мотор Січ” до 2015 р. планується збільшити в 2,2 рази, ВАТ “Хартрон – в 1,8 рази, ЗАТ “Запорізька регіональна зовнішньоекономічна асоціація – в 3 рази.

Таким чином, за фактичними даними сформовано новий концептуальний підхід до системи протидії вітчизняних підприємств новітнім методам конкурентної боротьби, які застосовуються країнами-лідерами на зовнішніх ринках.

Висновки і перспективи подальших досліджень. З метою покращення стану України в процесах міжнародного трансферу технологій потрібно продовжити вдосконалення регулятивної бази. Державне фінансування має спрямовуватися на пріоритетні інноваційні проекти з метою виробництва продукції шостого технологічного укладу.

Необхідно впровадити систему заходів на макро- та мікрорівні для оптимізації структури експорту та імпорту технологій України. На рівні підприємств необхідно розробити і впровадити організаційно-економічну систему відбору, придбання та впровадження запозичених інновацій світового рівня новизни.

Для покращення місця України на міжнародному ринку технологій необхідне ширше залучення міжнародного фактору, в т.ч. світових лідерів, прямих та венчурних іноземних інвесторів в розвиток інноваційної інфраструктури та реалізацію інноваційних проектів.

Література

1. Рекомендації парламентських слухань на тему: „Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації”. Постанова Верховної Ради України від 27 червня 2007 року № 1244-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. - № 46. – Ст. 525.

2. Саліхова О.Б. Проблеми гармонізації статистичного обліку зовнішньої торгівлі високотехнологічними товарами в Україні [Електронний ресурс] / Олена Борисівна Саліхова // Режим доступу : http://iee.org.ua/files/alushta/11-salihova-problemy_garmonizacii.pdf.

3. <http://www.weforum.org> – офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ).